

aantal protestanten samen (hoofdzakelijk gereformeerden) – tekenender voor Gestel was het evenwel, en ook geheel in de geest van Schermerhorn die vóór de Duitse invasie voorzitter geweest was van de beweging ‘Eenheid door Democratie’, dat kringen gevormd werden waarin nagegaan werd hoe men historisch gegroeide tegenstellingen kon overbruggen.

Op godsdienstig gebied werd onder leiding van Gravemeyer, nadien van Kraemer, een interkerkelijke kring gevormd waartoe predikanten en voor-
aanstaande leden van zes verschillende kerkelijke formaties (de Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerk, de Nederlandse Protestantenbond, de Remonstrantse Broederschap en de Oud-Katholieke Kerk) toetraden; de kring stelde een concept op voor een bevrijdingsboodschap en discussieerde over verdere samenwerking der kerken, over (aldus het *Gedenkeboek*) ‘de noodzaak van een oecumenische werkgemeenschap der kerken na de oorlog’ en ‘de eis van interkerkelijke evangelisatie tot herkerstening van ons volk, met name in de grote steden.’¹

Op politiek gebied leidde Donner een kring waarin anti-revolutionairen en christelijk-historischen naoorlogse vraagstukken bespraken. Een breder samengesteld gezelschap discussieerde over dergelijke vraagstukken onder leiding van de ontslagen Leidse hoogleraar in het staatsrecht, prof. mr. R. Kranenburg. De socialisten lieten in hun sociologische kring over die vraagstukken ook vertegenwoordigers van geheel andere richtingen aan het woord – en dan was er de kring die aangeduid werd als ‘De heren zeventien’², in het overzicht dat wij volgen, beschreven als ‘een kring van aanvankelijk zeventien personen uit verschillende politieke partijen . . . (die) geheel vertrouwelijke besprekingen (voerden) over de toekomst van het politieke leven in Nederland, de problemen die zich vermoedelijk zouden voordoen en de daarbij aan te nemen houding.’³ De kring heeft nogal eens van samenstelling gewisseld; de vaste kern bestond uit dr. W. Banning, dr. H. Brugmans, mr. L. Einthoven, prof. dr. H. Kraemer, prof. mr. P. Liefstinck, prof. dr. J. H. A. Logemann, prof. dr. J. E. de Quay, mr. E. M. J. A. Sassen en prof. dr. ir. W. Schermerhorn.

Wij komen op die pogingen tot doorbreking van oude tegenstellingen terug in ons volgende deel waarin wij, ter inleiding van de besluitvorming te Londen, een beeld zullen geven van de ontwikkeling van het politieke en godsdienstige denken in bezet Nederland – hier volstaan wij met op te

¹ A. v., p. 163. ² De Oost-Indische Compagnie was in de zeventiende en achttiende eeuw geleid door een college van zeventien bewindvoerders: ‘de heren zeventien’.

³ *Gedenkeboek Gijzelaarskamp ‘Beekvliet’*, p. 163.